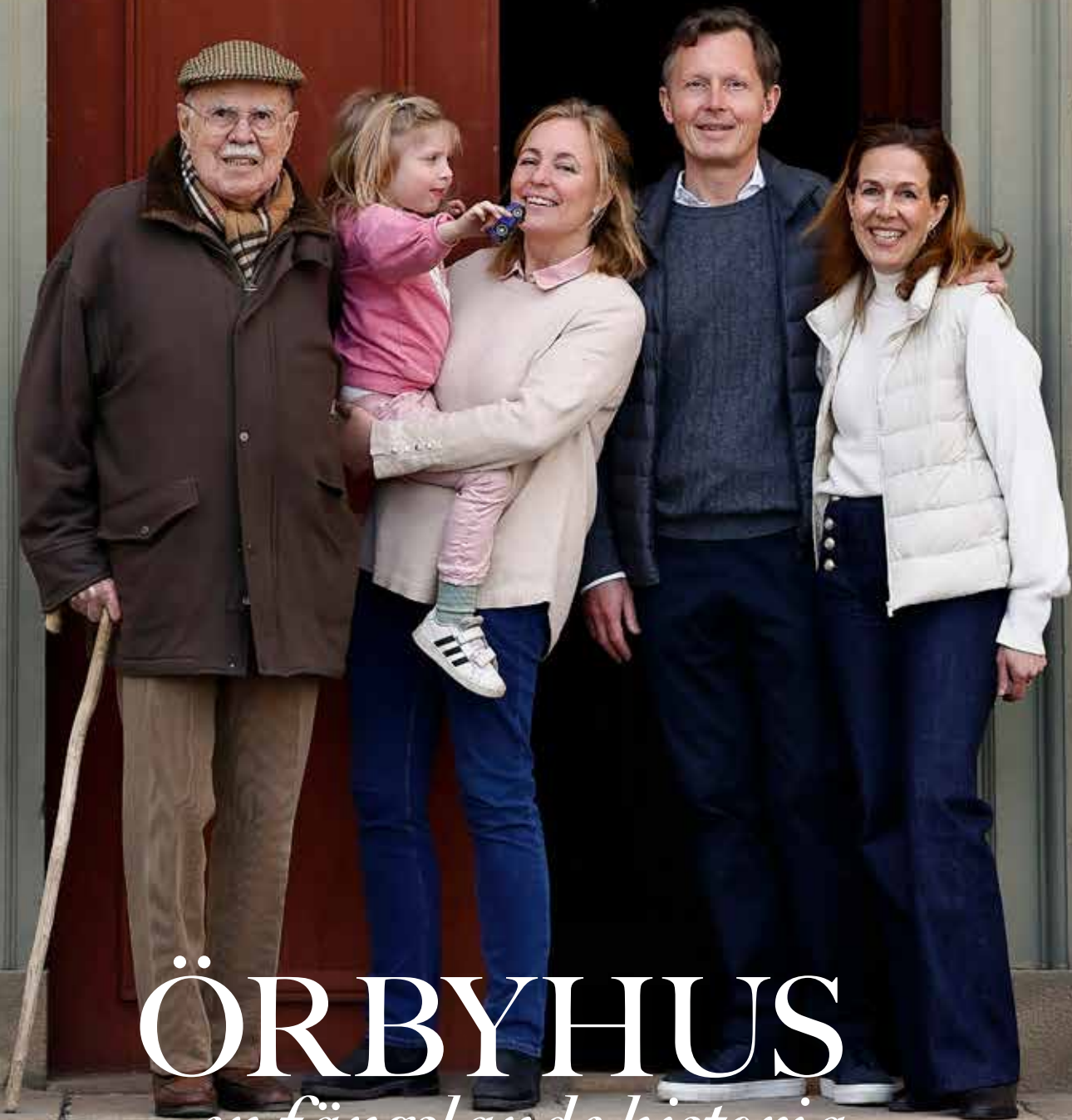

UPPLAND

Flera generationer på Örbyhus slott. Från vänster Gérard de Roquette Buisson, Marguerite d'Otrante med dottern Beatrice, Johan Nilsson och Gabriella de Roquette Buisson.

ÖRBYHUS

– en fängslande historia

Örbyhus slott är magnifikt. Den ena vackra salen följer efter den andra och läget intill Vendelsjön är otroligt vackert. Ändå är det en mörk fängelsehåla som gjort slottet känt. Det var här kung Erik XIV dog 1577, förgiftad av arsenik.

Av JÖRGEN CARDELL Foto PETER HOLGERSSON

Örbyhus slott har ett vackert läge vid Vendelsjön. Känner du igen namnet kan det bero på att Vendel har gett namn åt en hel historisk epok mellan 550 och 800 e. Kr.

ÖRBYHUS SLOTT

GEOGRAFISKT LÄGE: Ligger i Tierps kommun, drygt fyra mil norr om Uppsala.

HÄR BOR: Ingen bor permanent på slottet. Gérard de Roquette Buisson som är äldst i släkten tillbringar mest tid här. Resten av familjen kommer så mycket som möjligt under helger och somrar. Förvaltare är Martin Mattsson. På godset finns ungefär 40 fastigheter varav hälften bebos året runt. Många av dem ligger i den vackra kulturmiljön runt slottet. I det gamla världshuset finns till exempel tre lägenheter.

ÄGARE: Örbyhus Gods AB. Sex delägare i släkten de Roquette Buisson och d'Otrante. Gemensamt är att de är barnbarn till Eugène von Rosen som övertog slottet 1909 från sin far Carl Gustav von Rosen.

STORLEK PÅ ÄGORNA: Drygt 3 000 hektar. 70 procent består av skog och resterande är jordbruks- och betesmark.

VIKTIGASTE NÄRINGARNA: Skogsbruk, utarrendering av jordbruksmark och fastigheter samt olika besöksverksamheter.

UPPVÄRMNING: Bergvärme och vanlig oljepanna.

VERKSAMHET: Guidade visningar under vår och sommar som inkluderar fängelset, slottsparken och vagnmuseet. Privata gruppvisningar som inkluderar fler salar i slottet kan bokas. Konferens och bröllop. Slottsträdgård och handelsträdgård. 18 håls golfbana, restaurang. Konserter i orangeriet, med försäljning via kulturbiljetter.se.

LÄS MER: orbyhuslott.se.

Vasaätten var en tidig ägare till Örbyhus slott. Då var det huvudsakligen en försvarsborg.

V i befinner oss i norra Uppland. Drygt fyra mil söderut ligger Uppsala. Inom några mils avstånd hittar man typiska brukssamhällen som Dannemora, Österbybruk och Gimo. En mil sydväst om Örbyhus slott ligger Vendels kyrka där man 1881 upptäckte ett antal båtgravar. De döda hade fått med sig attribut som svärd, hjälmar, sköldar och mycket mer. Fynden var så betydande att de fått ge namnet till en hel historisk epok, Vendeltiden. Den omfattar åren mellan 550 och 800 e. Kr. Alltså långt före den första dateringen av Örbyhus slott.

Låt oss hoppa fram mer än tusen år i den historiska tidsmaskinen. Det är en av vårens första riktigt fina dagar. Himlen är blå och solen skiner när Gabriella de Roquette Buisson och Johan Nilsson tar emot på den grusade gårdsplanen framför slottet.

– Det här är verkligen samlingspunkt för vår släkt, säger Gabriella. Det är ingen som bor här permanent, men släkten är stor och många vill tillbringa helger och somrar här. Johan och jag är nog här ungefär varannan helg. Jag har så många fina barndomsminnen härifrån.

GABRIELLA OCH JOHAN flyttade tillbaka till Sverige för tio år sedan efter att ha bott i Frankrike. Nu jobbar paret med försäljning av fransk kosmetika med varumärket L'Occitane en Provence.

– Gruppen finns i 90 länder så det är ett ganska stort företag. Vi har återförsäljarverksamhet i Norden, men också egna butiker, berättar Gabriella och välkomnar oss att stiga in i slottet.

Entréhallen är magnifik både i storlek och känsla. Men vi återkommer till den och tar i stället stentrappan upp till musikalongen. Den har en känsla av lätthet och ljus och stilen är i huvudsak empir.

När vi sätter oss ned ansluter Gabriellas 90-åriga pappa, Gérard >

Entréhallen är en mäktig upplevelse. Den är inredd i Vasatidens stil med paneler och imiterad intarsia. I nischerna står tornerrustningar från 1500-talet.

»Slottet är en samlingspunkt för vår släkt«

En av attraktionerna för besökare på Örbyhus gods är den vackra parken med en lång damm. Arkitekten var Lars Israel Wahlman. Den tillkom i början av 1900-talet under släkten von Rosens första tid på godset.

Så här ljust var det inte under Erik XIV:s tid i fängelsehålan. Fönstren har tagits upp senare. Kungen kunde bara titta ut genom små skottgluggar.

Slottstrappan pryds bland annat av vapensköldarna hos alla tidigare ägare.

Musiksalongen xxxx xx
 xxxxxxxxxxxx xxx xx xxx
 xxxxx xxxxxxxx x xxxxx xx
 xxxxxxxx xxxxxxxx xxx xxxxx
 xxxxxxxxxxxx xx xxx.

Banérrummet refererar förstås till släkten Banér som ägde slottet under 1600-talet. Väggarna är klädda i trä.

»Örbyhus gods historia finns belagd från 1352«

Matsalen har ljusinsläpp från tre väderstreck. Kachelugnarna kan värma huset och vara en förvaringsplats för att hålla maten varm.

de Roquette Buisson. Kvällen före vårt besök fick han ta emot Tierps kommuns kulturpris för sina gärningar på slottet, för andra gången. Med i sällskapet finns också Staffan Riben, som är mångårig god vän till familjen och aktiv ordförande i slottets kulturförening.

Skog, fastigheter och arrende är grunden i Örbyhus Gods AB. Bland de övriga verksamheterna på slottet är det nog en som ligger Staffan Riben lite extra varmt om hjärtat. Det är Föreningen Kultur vid Örbyhus slott som under 28 år arrangerat sommarkonserter i det vackra orangeriet.

– Jag skulle vilja säga att Gérard är den konstnärlige ledaren och sedan kommer vi andra i styrelsen med inspel och idéer, säger Staffan. Därifrån knädar vi ihop ett program. Publiken har ökat och vi har haft artister som Kerstin Avemo, Malena Ernman, Ann-Sofie von Otter och Barbara Hendricks här. Många av Sveriges operastjärnor i modern tid har uppträtt i orangeriet.

ÖRBYHUS GODS HISTORIA finns belagd från 1352 med ätten Sparre som ägare. Men 1451 övergår godset till Vasaätten genom Johan Kristiernsson. Han är farfar till Gustav Eriksson som blir kung av Sverige 1523 och senare förvärvar Örbyhus. Det är under den perioden som en stor befästningsmur, kallad grämuren, byggs och försvarstornet förstärks. 1556 tog Gustav Vasa med sig sönerna Erik och Johan på en inspektionstur till godset. Det är något av ödets ironi att det var här som Erik senare skulle sitta inspärrad och faktiskt förgiftas till döds.

Fängelset består i dag av tre rum med djupa fönsternischer. På Erik XIV:s tid var de karga rummen ännu mer spartanska. Ljusinsläppet var endast några enkla skottgluggar och golvet var belagt med sten.

Svensk historia är ju full av brödrastrider om kungakronan och det- >

Porträtt i olja av Gustaf Carlsson Banér, Han ärver Örbyhus 1645 och utses till riksråd 1664. Tavlan är målad av Martin Mijtens d.ä.

Ett porträtt på Gabriellas mormor och hennes döttrar Charlotte och Christina målat av Einar Nerman.

ta skedde även under Erik XIV:s tid. Han hade krönts som ny kung av Sverige 1561 och startade två år senare ett ödesdigert, sju år långt, krig mot Danmark. Under en period med påstådd sinnesförvirring lät kungen döda tre adelsmän från ätten Sture på Uppsala slott. 1568 störtades Erik från tronen och hans illa ansedde sekreterare Jöran Persson dömdes till döden. Att kungen tidigare på året gift sig med den icke adliga Karin Månsdotter gjorde inte heller hans ställning starkare.

Erik XIV blev fängslad och satt på fem olika slott och fängelser innan han på hösten 1574 kom till Örbyhus. Förflyttningarna berodde på att brodern Johan var rädd för att Erik skulle fritas i en sammansvärjning av adelsmän.

Erik XIV disponerade tre mörka rum längst ned i försvarstornet. Man tog skrivredskapen från honom men han fortsatte göra noteringar i några böcker med hjälp av en kolad trästicka.

– Ja, och nu kliver vi in i matsalen där Erik XIV åt den famösa ärtsoppan, berättar Johan Nilsson, när han visar oss runt på slottet. Ärtsoppan är väl knappast historiskt belagd. Däremot fann man stora rester av arsenik i kroppen när man öppnade Erik XIV:s grav 1957.

GROVT SETT KAN man dela in slottets historia i fyra epoker. Under den första är alltså Vasaätten ägare. Sedan kommer en period med släkterna Banér och Bielke som ägare från 1641. Mellan 1729 och slutet av 1800-talet tillhör godset släkten de Geer. Från början av 1900-talet är det släkten von Rosen som innehar slottet.

På 1660-talet sker en stor ombyggnad som ska förvandla Örbyhus till ett modernt slott. Vem som är arkitekt är inte klarlagt men både Nicodemus Tessin d.ä. och Erik Dahlberg har nämnts.

1823 upprättas en generalplan med omfattande förändringar på >

Målningen i Stora salongen visar Gripsholms slott där Erik XIV också satt fängslad. Konstnären Carl Johan Fahlcrantz har kallats "det svenska landskapsmåleriets fader".

»På 1660-talet sker en stor ombyggnad«

XXXXXXXX XXXX XXX XXXXX
 XX XXXXXXXXXXXX XXX XX XXX
 XXXX XXXXXXXX X XXXXX XX
 XXXXXXXX XXXXXXX XXX XXXX
 XXXXXXXXXXXX XX XXX.

Franska biblioteket enligt Slott och herresäten i Sverige.

Stora salongen är en sal i empire. Flera sittgrupper är utplacerade i ett rum som präglas av de rosa tapeterna och en mängd förgyllda detaljer.

Ett av Sveriges största orangerier ligger vid slottet. Det byggdes ett system med golvvärme i rökkkanaler under golvet. Men man fann ganska snart att det var för kostsamt att elda. Numera används orangeriet främst till konserter och bröllop.

»Vi vill gärna att slottsområdet ska vara levande«

slottet. Arkitekt blir Carl Christoffer Gjörwell på uppdrag av Carl De Geer som är en av den tidens mest förmögna män i Sverige. Slottsflyglarna höjs med en våning till tre, fönster och ytterdörrar får nytt utseende och nu framstår Örbyhus som ett av landets vackraste nyklassicistiska slott. Det är från den här tiden som den gula och vita slottsmiljön härstammar.

Man bygger också ett orangeri, som fortfarande är ett av de största i Sverige. Där installeras ett värmesystem med rökkkanaler under golvet för att skapa en tropisk miljö. Men det ska visa sig svårt att driva orangeriet. Det går åt alldeles för mycket ved och arbetskraft för att det ska vara ekonomiskt hållbart. Det uppförs ett antal andra byggnader som ett värdshus, ett så kallat spannstall, en förvaltarbostad och en trädgårdsmästarbostad.

– Vi vill gärna att slottsområdet ska vara levande, säger Gabriella de Roquette Buisson. Det är en fantastisk kulturmiljö. Familjerna och barnen som bor här skapar liv, vilket vi tycker om.

NÄR GABRIELLAS MORFAR Eugène von Rosen övertar slottet 1909 renoveras det ytterligare. De olika salongerna går numera i olika stilar och ger besökaren många känslor; från lätthet och elegans till makt och pompa.

– Mitt favoritrum är Banérrummet, säger Johan Nilsson. Det är fantastiskt med sin jugendstil, träpaneler och eldstad. Här är det skönt att slå sig ned. Barnen älskar att sitta här och spela brädspel.

Så tar vi stentrappan ned för att komma till entréhallen. I trappan kan man plugga på de olika ägarna av slottet. Den är nämligen dekorerad med de olika ägarnas vapensköldar omgivna av stuckimitation.

Entréhallen kan bara beskrivas som imponerande med stort I. Den är inredd i Vasatidens stil med paneler och imiterad intarsia. I nischerna

står tornerrustningar från 1500-talet. Den som är modig kanske vågar sätta sig i någon av de höga stolarna som står strategiskt utplacerade.

– Vid olika evenemang, som till exempel jakt, brukar vi samlas här, berättar Gabriella. Det är lätt att skapa en fantastisk stämning. Vi eldar i den öppna spisen och serverar sedan ärtsoppa i Erik XIV:s fängelse.

Arkitekten Gjörwell ritade också en plan för en parkanläggning i engelsk stil. Men de som verkligen slutförde projektet var Eugène von Rosen och arkitekt Lars Israel Wahlman. Efter att ha ritat Tjolöholms slott tog sig Wahlman an både slottsbyggnaden och parken på Örbyhus med början 1907. Nu skapas en lång nyklassicistisk damm med trappor på sidorna. Den är huvudnumret i en vacker slottsträdgård som faktiskt sträcker sig parallellt utmed Vendelsjön.

– I dammens förlängning skapade man också en idrottsanläggning, berättar Gérard de Roquette Buisson. Man lät uppföra löparbanor, tennisbanor och även några golfhål där. Eugènes bror hette Clarence von Rosen och han inspirerade säkert till det bygget. Han var en tidig idrottsledare och kände bland annat baron de Coubertin, som skapade de moderna olympiska spelen. □

ÄGARE I URVAL

1352 Ätterna Sparre och Bielke.

1451 Johan Kristiernsson.

Gustav Vasa förvärvar senare Örbyhus.

Senare kommer egendomen att fungera som livgeding, som är ett slags pensionssystem för änkedrottningar. Johan III:s änka Gunilla Bielke innehar slottet från 1591 och Gustav II Adolfs änka Maria Eleonora från 1639.

1641 Christina Sigrid Bielke.

1729 Charles De Geer.

1900 Carl Gustav von Rosen och hans son Eugène.